

Mini oratorium in de Pauluskerk

‘Lobet Gott in seinen Reichen’, BWV 11

Is dit wel een cantate?

De cantatedienst van komende zondag (aanvang 19.30 uur) anticipeert op Hemelvaartsdag van donderdag 29 mei aanstaande. Waarschijnlijk heeft J.S. Bach BWV 11 gecomponeerd in hetzelfde jaar als zijn Weihnachts-Oratorium: 1735. De eerste uitvoering was op donderdag 19 mei van dat jaar.

Strikt genomen is er in muzikaal opzicht geen fundamenteel verschil tussen een cantate en een oratorium. Toch gaf Bach zelf het werk als titel mee “Oratorium Festo Ascensionis Christi” [oratorium voor het feest van Christus’ hemelvaart]. De aanduiding oratorium is hier gerechtvaardigd, omdat het geraamte van de compositie bestaat uit het bijbelse hemelvaartsverhaal zoals te vinden in het evangelie van Lukas, de handelingen der apostelen en het evangelie van Marcus. Anders dan bij de gebruikelijke cantates worden de bewuste bijbelteksten nu in een chronologische verhaallijn door de tenor, lees evangelist, ten gehore gebracht. En nee, het is dus geen gewone cantate.

Een volmaakte hemelvaart

Binnen het bestek van een half uur voltrekt zich een muzikale reis die begint en eindigt met een imposante orkestrale bezetting: naast strijkers en continuo ook drie trompetten, pauken, twee hobo’s en twee fluiten. Er valt iets te vieren.

Slechts een deel van de muziek is geheel nieuw. Het omvangrijke openingskoor “Lobet Gott in seinen Reichen”, de beide aria’s en mogelijk ook het slotkoraal stammen uit eerdere, seculiere werken en zijn dus parodieën. Opmerkelijk is dan weer hoe goed deze ‘tweedehands-muziek’ – wel van Bachs hand natuurlijk ! - past op de nieuwe woorden.

Dit Himmelfahrts-Oratorium voor vier vocale solisten, vierstemmig koor en uitgebreid orkest bestaat uit 11 delen. Vanwege die grote omvang besteedt Bach speciale aandacht aan de constructie: de recitatieve delen 2, 5, 7a en 7c, het doorlopende bijbelverhaal legt hij dus in handen van de evangelist; deel 3, het begeleide basrecitatief en de daaropvolgende altaria (4) zijn vrij gedichte teksten (mogelijk van de hand van Picander) die reflecteren op Jezus’ hemelvaart. Een persoonlijk commentaar. Hier is nog sprake van verdriet over het naderend afscheid. Hoor hoe die hete tranen van de bleke wangen rollen: de beide fluiten in het recitatief van de bas. De weemoedige klaagzang van de alt ‘Ach bleibe doch,... fliege nicht so bald von mir!’ Dan stijgt Jezus op (5) en wordt aan het oog onttrokken door een wolk. Ter afronding van de eerste helft van het oratorium volgt traditiegetrouw een koraal (6), dit keer met een opmerkelijk lage ligging op een naadloos passende tekst. Jezus daar boven op grote hoogte, zittend ter rechterzijde van zijn hemelse vader, wij hier beneden te midden van het aards gewoel. Dat is het beeld.

Dan vervolgt de evangelist zijn verhaal (7a). Letterlijk horen we Jezus nogmaals ten hemel stijgen. Een tweede stem voegt zich bij de evangelist en samen spreken zij, deze mannen in witte gewaden (engelen dus) de apostelen, de mannen van Galilea toe. Dat doen ze ineens in de tegenwoordige tijd. Ook het direct daarop volgende alt-recitatief (7b) staat in de o.t.t. ; verlangen naar een spoedig weerzien voert in haar relaas de boventoon. Dan verhaalt de

evangelist over de apostelen, hoe zij baden en terugkeerden naar Jeruzalem met grote vreugde. Inderdaad, alles weer in de verleden tijd.

Bach en mystiek: vlees en geest

Even een uitstapje naar de Spaanse invloedrijke mysticus Francisco de Osuna (1492/7-1540) en diens streven naar een mystieke unie met Christus en de almachtige, een geleidelijk proces in fasen. Hij schrijft: de apostelen hadden Jezus eerst lichamelijk liefgehad in zijn fysieke vorm. Tijdens diens lijden kregen zij het lichaam van Christus lief in spirituele vorm. En na diens opstanding en hemelvaart aanbaden zij Jezus' geest (!) in zuiver geestelijke zin.

Kortom, het verlangen naar mystieke vereniging (wat geloven óók is) was dus een soort drietrapsraket. Een overzichtelijke reis, niet via fanatieke versterving maar via innerlijke zuivering en het richten van alle aandacht op de zaken van de geest.

Met dit gegeven in het achterhoofd krijgt de tweede aria in het Himmelfahrts-Oratorium plots een bijzonder perspectief. Niet alleen de sublieme instrumentatie van de sopraanaria 'Jesu, deine Gnadenblicke' die door het volledig ontbreken van alle laaggestemde instrumenten op geheel natuurlijke wijze loskomt van alle aardse banden, ook de tekst spreekt boekdelen.

De laatste aria van een cantate bevat eigenlijk altijd de clou van het verhaal. Ook nu. Het is bovendien een da capo aria en dus doet het da capo precies waarvoor het is bedoeld: herhaling, verdieping, aanvaarding en voor een enkeling zelfs vervulling. Dat geestelijk en hemels versmelten, is dat wellicht het einddoel van deze reis?

Eindstation

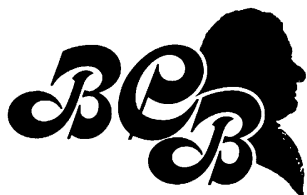
En dan hebben we nog nauwelijks gesproken over het openings- en het slotkoor. Als twee overdonderende muzikale bouwwerken, rijk gestoffeerd met alle toeters en bellen, omarmen deze koren dit feestelijke oratorium. Als ware het een hemelpoort. Je zou bijna zeggen: vluchten kan niet meer. Zij staan aan start en finish van de reis naar boven. Of toch gewoon naar binnen. Ergens ligt de laatste halte.

Hoe dan ook, die muziek is – aldus een koorzanger – gewoon keigoed!

U kunt - force majeure - allemaal virtueel meereizen: zondag 18 mei om 19.30 uur in de Pauluskerk op de Brink in Baarn.

Voorganger is ds Lieuwe Schaafsma. Wederom weet de cantorij zich gelukkig met de medewerking van vier eminente solisten: Marjon Strijk (sopraan), Elsbeth Gerritsen (alt), Henk Gunneman (tenor) en Janko Fraanje (bas).

Het kistorgel van de Bach Cantorij Baarn en het grote Flentrop kerkorgel worden bespeeld door Henk van Zonneveld. Solisten, koor en orkest staan onder leiding van Bas Ramselaar.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– de fotomontage van Bas Ramselaar (zie bijlage)